

POLITIIKAN TUTKIMUKSESTA KIELITIEHENÄ: Johdatusta poliittisen tekstitulkinnan perusteisiin

Kari Palonen

ABSTRACT

On the Study of Politics as the Study of Language

The paper discusses the constitutive significance of language for politics and vice versa. Both are seen as aspects of human action. The philosophical commitments of a language are constitutive for politics as a special kind of constitution. Politics as action presupposes language as a condition for the formation of a policy. On this basis the language gives a key for studying politics as a kind of »text-hermeneutic science», whose special hermeneutics differs, however, from other disciplines.

»Die Sprache ist aber durchaus kein blosses Verständigungsmittel, sondern der Abdruck des Geistes und der Weltansicht der Redenden.»¹

1. Poliitiikka — kielen häiriömomentti?

Yhä useimmilla asioilla nähdään oma yhteytensä poliitiikkaan: »poliitiikka ja X» on tavallinen teema paitsi valtio-opillisissa tutkimuksissa myös julkisessa keskustelussa. Mutta onko poliitiikan suhteuttaminen muuhun todellisuuteen »ja X» -formulan välityksellä riittävä poliitiikan erikoisluonteen ymmärtämiseksi?

Otettakoon esimerkiksi Ulkopoliitiikka-lehden vastikään julkaistu erikoisnumero »Energia ja poliitiikka»². Vaikka kirjoitukset käsittelevät omalla tavallaan tärkeitä asioita, teema jää kohtuuttomasti ilmaan, koska kukaan ei problematisoi enempää energian kuin poliitiikankaan käsitettä ja tämän ymmärtämistavan merkitystä niiden suhteelle.

Kirjastojen valtio-opin, kielitieteen tai filosofian hyllyjä silmäillessään löytää helposti teoksia, joissa kieli ja poliitiikka on tavalla tai toisella sidottu yhteen: *Harold Lasswellin* ja *Nathan Leitesin* »The language of politics»,³ *Gunnar Fredrikssonin* »Det politiska språket»⁴, *Georg Klausin* »Sprache der Politik»⁵ sekä *T. W. Weldonin* »The Vocabulary of politics»⁶ ovat Suomessakin tuttuja. Mutta lupaavasta otsikosta huolimatta niitä lukiessaan pettyy: eiväthän nämä puhu lainkaan itse kielen ja poliitiikan suhteista.

Kielen yhteyksiä poliitiikkaan on lähestytty esimerkiksi ns. sosiolingvistikassa. Tämä tarkoittaa empiirisiä sosiologisia tutkimuksia, joilla osoitetaan kuinka työväenluokan lapsilla on pienempi sanavarasto kuin porvarilapsilla

jne. Kieltämättä täysin tällaisten tutkimusten arvoa kielen »luokkaluonteen» tms. indikaattoreina näkee kuitenkin helposti niiden välinpitämättömyyden itse kielen sisällöstä: se että porvaristo osaa käyttää kieltä, hyväksytään lähes selviönä.

Kielen sisällön tutkimisen kannalta askelta kiinnostavampia ovat jo 'kommunikaatioteoreettiset' käsitykset kielestä (esim. Lasswell & Leites, paljolti myös Klaus). Ne tutkivat suhteita »sanoman lähettäjän ja vastaanottajan» välillä, propagandan perille menoa joko lukijan tai propagandistin näkökulmasta jne. Näissäkin kielen sisältämällä argumentoinnilla on merkitystä ainoastaan »viestinnän» sosiaalisen suhteen instrumenttina. Äärimuodossaan kommunikaatioteorialle ideaalinen kieli on mahdollisimman köyhää, sovinnais- ta ja historiatonta — jotta idioottikin ymmärtäisi sitä.

Huomattavasti kiinnostavampi politiikan ja kielen suhteen kannalta on jo »politiikan kielen» semantiikka. Fredrikssonin v. 1962 ilmestynyt teos on juuri Ruotsissa inspiroinut tutkimaan mm. poliittisten puheiden, puolueohjelmien ym. argumentointistrategioita ja arvioimaan niiden pätevyyttä⁷. Parhaassa tapauksessa niillä voi olla käytännöllistä merkitystä poliittisen keskustelun intellektuaalisen tason kohottamiselle, esimerkiksi puolueohjelmien kaltaisten teoreettisesti »vakavampien» tekstien kysymyksessä ollessa.⁸ Kuitenkin esimerkiksi ruotsalaisia tutkimuksia sävyttää varsin naiivi ja yksilolotteinen käsitys »oikeasta» ja »väärästä» tavasta käyttää kieltä yleensä ja tämän sopivuudesta politiikkaan.⁹

Weldonin teos taas on esimerkki ns. arkikielen filosofian vulgaariversiosta, joka pyrkii redusoimaan kaiken käsitteellisen diskussion lingvistiseksi. Vaikka hänen teoksensa on ymmärrettävä reaktion »ainoan oikean merkityksen» oppeja vastaan, hänen kritiikkinsä johtaa kaiken pätevyysargumentoinnin reduktion pelkäksi sosiologistiseksi erilaisten kielenkäyttötapojen kartoitukseksi: vaikkei »oikeaa» vapauden, demokratian ym. »määritelmää» olekaan olemassa, ei tästä seuraa kaikkien vapaus- ym. konseptioiden samanarvoisuutta eikä kaiken käsitteellisen väittelyn hedelmättömyyttä.¹⁰

Yhteistä näille tapauksille on pitäytyminen kielen *käyttöön politiikassa*, kun sen sijaan kielen *merkitys politiikalle* jää avoimeksi: ei kysytä, miten kieli konstituoitui ja kontrolloi politiikkaa toimintana.¹¹ Niinpä ei olla kiinnostuneita kielten välisistä eroista, ei kielten poliittisesta historiasta, ei myöskään kieliopista tai yleensä kielen rakenteista. Samoin politiikan käsite otetaan lähes poikkeuksetta annettuna ja tunnettuna, jolloin politiikan erikoisluonteen merkitys kielelle kielletään, laiminlyödään tai käsitetään pelkäksi kielenkäyttöä vääristäväksi seikaksi.

Seuraavassa keskityn puolestani yksin kielen ja politiikan välisten *merkityssuhteiden* tarkasteluun. Näkökulma on yksipuolisesti politiikan tutkijan, »poliittisen tekstihermeneutiikan» perusteiden luonnosteluun suuntautuva — kielitieteen suuntaan esitetään vain viitteenomaisia valitteluja poliittisen aspektin väheksymisestä. Tarkoitus ei suinkaan ole ratkaista kielifilosofisia kiistakysymyksiä, vaan erilaisia kielikonsepteja tarkastellaan yksin niiden politi-

kantutkimuksellisen relevanssin kannalta, sulkeistaen sekä filosofiset että kielitieteelliset pätevyysongelmat. Siten esimerkiksi viitteet *Benjamin Lee Whorfin* katsomuksiin eivät sisällä hänen kielirelativisminsa hyväksymistä sinänsä.¹²

2. Kielestä ja politiikasta toiminnan aspekteinä

Merkityksen käsitteen kautta tapahtuva politiikan ja kielen suhteiden yhteismitallinen tarkastelu nojautuu sitoutumiseen eräisiin fenomenologisen ja eksistenssifilosofisen tradition kannanottoihin. Merkitysvertailu tulee mahdolliseksi kun tarkastellaan sekä politiikkaa¹³ että kieltä inhimillisen toiminnan¹⁴ *aspekteinä* subjektiansa kokemuksessa.

Tämä toiminnallinen näkökulma kieleen on vastakkainen ääristruktuurilistelle näkemykselle, joka tarkastelee kieltä autonomisena merkkijärjestelmänä. Toimintaperspektiivi korostaa kielen 'referenssiä' itsensä ulkopuolelle, sitä että toiminnan muutokset eivät ole ainoastaan kielen muutoksia.¹⁵

Sanalla 'subjekti' on eräissä latinaa seuraavissa kielissä — mutta ei enää Suomessa — kaksi tavallaan vastakkaista merkitystä, alistettua ja alistavaa tarkoittava ulottuvuutensa.¹⁶ Tämä kaksinaisuus kuvastuu myös toiminnallisessa suhteessa kieleen: yksilö on sekä kielen käyttäjä että sen muovaaja. Kielen ja politiikan suhteen 'syvärakenne' voidaankin nähdä juuri tässä *alamaisen ja subjektin dialektiikassa*.

Toiminnallinen näkökulma tekee kielestä tavallaan toiminnan instrumentin. Mutta yhtä vähän kuin muutkaan 'tekniikat' kieltä instrumenttina ei voi pitää neutraalina eikä käyttäjänsä mielivaltaisesti muunnettavissa olevana. Tietyn kielellisen instrumentin käyttö merkitsee samalla sitoutumista tiettyihin käytettävälle kielelle ominaisiin oletemuksiin, jotka rajoittavat sen käyttäjän toimintamahdollisuuksia. Kielenkäyttäjän suhdetta toimintaan kuvaa osuvasti seuraava *Wilhelm v. Humboldtin* kanta:

»Jede Sprache setzt dem Geiste derjenigen, welche sie sprechen, gewisse grenzen, schliesst, insofern sie eine gewisse Richtung gibt, andere aus. Die Erforschung aller Sprachen kann daher darauf führen, zu sehen, welches der weiteste Ausflug ist, den eine gestattet, und auf welche Weise die Grenzen des menschlichen Geistes von dieser Seite gleichsam historisch zu bestimmen sind.»¹⁷

Kielen ja politiikan suhteen ydinkysymys voidaankin nähdä siinä, miten suhtautua kielen toiminnalle asetettaviin rajoihin. Kysymys ei kuitenkaan ole yksinkertaisesta apologetan ja kapinoitsijan vastakohtaisuudesta, vaan suhtautumistapojen lähempi tarkastelu edellyttää noiden rajojen luonteen ja merkityksen yksityiskohtaisempaa erittelyä.

Tämä instrumentaalinen kielen 'poliittisuutta' koskeva dimensio on kuitenkin vain toinen puoli kielen ja politiikan suhteita. Alamaisen ja subjektin dialektiikan kannalta vähintään yhtä tärkeä on politiikan 'kielellisyyden' luonteen ja rajojen arviointi.

3. Kielen poliittisuudesta

Yksilöiden kielellisessä kokemuksessa alamaisuusmomentti on epäilemättä myös käsitteellisesti primaarinen. *Heideggeria* mukailleen voisi perustavan kokemuksen kielessä luonnehtia 'kieleen heitetyn' kokemukseksi. Fundamentaalinen suhde kieleen ja kyselemätön 'toisten kielen' oppiminen ja hyväksyminen, toisaalta arkikielenä, toisaalta äidinkielenä. Yksilö ei voi muuttua alamaisesta subjektiksi hylkäämällä arki- ja äidinkielen sinänsä — tämä merkitsisi itse asiassa kielen yleensä hylkäämistä, jäämistä 'kielitaidottomaksi' — vaan ainoastaan näiden ylittämisen (*Aufhebung*) kautta, ts. saavuttamalla sellaisen suhteen kieleen, joka ei merkitse *pelkkää* mukautumista arki- ja äidinkieleen. Yksilön asema 'kieleen heitetynä' merkitsee aina alistussuhdetta johonkin erityiseen äidin- ja arkikielen (jääköön avoimeksi kysymys, onko näiden taustalla jokin yhteinen 'syvärakenne'¹⁸). Tietyn arki- ja äidinkielen oppiminen merkitsee yksilölle asianomaisen kielen »oikean ja väärän käytön» oppimista. Arkikielille tunnusomainen alamaisuussuhde kuvastuu juuri siinä, että kieltä käytetään sokeasti kysymättä, mihin tietyn käyttötavan oikeutus ja toisen virheellisyys perustuvat.

Ensimmäinen kysymys kohti alamaisuussuhteesta etäännyttä onkin kysyä 'oikeakielisyyden' perusteita käytettävässä kielessä. Tämä kysymys voidaan pyrkiä torjumaan vetoamalla joko konformistisesti 'yleiseen', ts. enemmistön hyväksymään kielenkäyttötapaan tai konservatiivisesti 'vakiintuneeseen', ts. pitkään jatkuneeseen kielenkäyttöön. Mutta miksi enemmistö tai vakiintunut tapa sitten olisi oikeassa?

Vaihtoehdoksi näille sovinnaisille oikeakielisyystulkinnoille voidaan asettaa sisällöllinen oikeakielisyyssäitys, joka erottaa toisistaan arki- ja äidinkielen. Vihjeen sisällölliseen oikeuskielikäsitykseen antaa Humboldt-sitaatin käsitys siitä, että jokainen kieli asettaa ajattelulle tietyt omintakeiset rajansa. Tämä näkemys edellyttää, että jokaisella kielellä on ainakin joitakin omia *filosofisia sitoumuksiaan*, ts. jokainen erityinen kieli sisältää oman tapansa jäsentää ja 'muodostaa' (ontologia) ja tulkita näin muodostunutta maailmaa (tietoteoria). Jääkööt avoimeksi se, kuinka pitkälle meneviä nämä sitoumukset ovat kussakin kielessä, kuinka erilaisia nämä sitoumukset ovat eri kielissä, miten kunkin kielen filosofiset sitoumukset voidaan 'löytää' jne. Tässä yhteydessä riittää periaate, että 'oikeakielisyyttä' voidaan arvioida *tietyn äidinkielen käyttötavan vastaavuutena sen filosofisten sitoumusten kanssa*.

Asianomaisen kielen filosofiset sitoumukset — joista osa on yhteisiä muiden kielten kanssa, toiset sille omintakeisia — muodostavat siis eräänlaisen metanormiston kielenkäytölle. Äidinkielen kunnollinen oppiminen ei merkitse siis suinkaan alistumista a priori kielenkäytön erityisnormien noudattamiseen vaan kielen filosofisten sitoumusten kautta on mahdollista sekä osoittaa tietyt arki-kielessä 'virheiksi' julistetut käyttötavat kielen metanormiston mukaisiksi että asettaa kyseenalaiseksi tiettyjen yleisesti noudatettujen tai vakiintuneiden konventioiden yhteensopivuus kielen metanormiston kanssa.

Sillä erityisellä regulatiivisella merkityksellä, joka kielen filosofisilla sitoumuksilla on sen käytölle, on tietty vastaavuus julkipoliittisen normiston kanssa. Kielen filosofia tavallaan muodostaa sen perustuslain, yksityiset oikeakielisyysäännöt vastaavat tavallisia lakeja ja asetuksia jne. Näiden säännösten muutettavuudessa vallitsee tietty asymmetria: normaalitapauksessa kun kielen filosofia ja yksittäinen oikeakielisyysäännös joutuvat vastakkain, jälkimmäinen saa väistyä; mutta yhtä hyvin myös mitä tahansa tällaista vastakohtaa voi käyttää tilaisuutena kielen filosofian muuttamiselle.

Kielellisten ja perustuslaillisten muutosten välillä on kuitenkin tietty ero aikaperspektiivissä. Kielen muutokset eivät toteudu perustuslakiuudistusten kautta vaan spontaanimpien, usein näkymättömämpien ja hitaampien muutosten kautta. 'Kielitoimisto' ei ole mikään perustuslakia säätävä kansalliskokous vaan korkeintaan analogia valtiosääntötuomioistuimelle.

Kielioppi on tavallaan kirjoitetun perustuslain analogia. Mutta kielen varsinaiset filosofiset sitoumukset tulevat näkyviin pikemminkin implisiittisempien luokitusten tasolla: esimerkiksi suhde aikaan ei ilmene vain aikamuodoissa, ajan adverbissa jne. vaan kaikilla kielen tasoilla, joiden rekonstruktion kautta vasta kielen aikaperspektiivi on saatavissa näkyviin.¹⁹ Tässä mielessä kielen filosofiset sitoumukset tavallaan muistuttavat kelseniläistä 'Grundnormia' valtiosääntöoikeudessa.²⁰

Arkikielessä ja etenkin tieteellisessä keskustelussa on tapana vaatia 'yhteistä kieltä' ellei peräti 'oikeaa kieltä'. Jos pitäydytään legaaliseen analogiaan, on ilmeistä, että nämä vaatimukset koskevat ainoastaan kielenkäyttöä ja yksittäisiä oikeakielisyysäännöksiä suhteessa kielen 'perusnormiin'. Tämä sen sijaan ei voi olla 'oikea' vaan on valinnanvarainen, kielen käyttäjien hyväksymispäättöksestä riippuva. Vaatimus 'yhteisestä kielestä' merkitsee vaatimusta olla itsenäisesti arvioimatta kielellisen perusnormiston pätevyyttä. Eli kääntäen ilmaisten jokaisen kielen perusnormi ja myös jokainen tulkinta tietyn kielen perusnormista on puolueellinen.

Jos kieli ei olisi puolueellinen, ei voitaisi lainkaan määrittää 'kielivirheitä'. Jos analogia oletetaan myös toiseen suuntaan päteväksi, merkitsee kielen puolueellisuus sitä, että poliittisen konfliktin osapuolten mahdollisuudet toimia 'laillisen' kielen tasolla vaatimiensa muutosten hyväksi jakautuvat epätasaisesti. Oikeakielisyysvaaliminen on eräs tapa julistaa tietyt poliittiset teot 'laittomiksi' ja kriminalisoida niiden tekijät 'kielenrikkojina'. Tämä ei merkitse vielä toivotonta tilannetta, sillä voidaanhan kielivirheitäkin tehdä tietoisesti, käyttää niitä eräänlaisena kielellisenä kansalaistottelemattomuutena. Radikaalimpaa tavallaan on siirtyminen kokonaan toiseen kieleen, mikä itse perusnormia loukkaavana vastaa 'maanpetosta'.

Kun politiikka ymmärretään konfliktisuhteeseen perustuvaksi, on selvää, että politiikan taitoon kuuluu kielen puolueellisuuden mahdollisimman tehokas hyväksikäyttö. Samalla tavalla kun perustuslaki on tapana esittää neutraalina ja erilaiset poliittiset ratkaisut sallivina, on hegemonisen ryhmän järkevää käyttää oikeakielisyyskäsitettä niin väljästi, etteivät heti kaikki näe sen puo-

lueellisuutta, mutta toisaalta niin tiukasti, ettei hegemonian vastustajille kuitenkaan anneta reaalisia mahdollisuuksia toteuttaa politiikkaa kielen 'laillisuuden rajoissa'.²¹

Toisaalta hegemoniaa vastustavan ryhmän kannalta voi olla tärkeää pyrkiä laajentamaan kielen 'laillisuuden' aluetta, esimerkiksi tulkitsemalla oikeakielisyyttä vastaavuudeksi kielen filosofisten sitoumusten kanssa eikä yleiseksi tai vakiintuneeksi kielenkäytöksi. Tällaisen muutoksen vaatimus on analoginen vaatimuksille perustuslain muuttamiseksi siten, että 'laillinen' sosialismiin siirtyminen tulee helpommin toteutettavissa olevaksi. Toisaalta tällainen perustuslain uudelleentulkintaan nojautuva muutos on 'reformismia', joka — verrattuna kielen normien tietoiseen rikkomiseen tai kielen vaihtamiseen — saattaa peittää oikeakielisyysnormiston puolueellisuutta.

Suomen historiastakin on löydettävissä selvä esimerkki kielellisen normiston regulatiivisesta merkityksestä. Tarkoitin kiistaa Suomen autonomiasta v. 1809 jälkeen. *Osmo Jussilan* väitöskirjan mukaan käsitettä 'perustuslaki' sanan nykyaikaisessa mielessä ei tunnettu vielä v. 1809 Porvoon valtiopäivien aikana, vaan sana tuli käyttöön vasta seuraavalla vuosikymmenellä. Suomalaisen politiikka pyrki kuitenkin koko autonomian jälkipuolen ajan vetoamaan perustuslaki-sanan moderniin merkitykseen, kun taas sen venäläiset kriitikot asettivat tämän mahdollisuuden kysymyksenalaiseksi.²²

Kielen puolueellisuusteetin kannalta tulee kielen poliittisen historian tutkiminen erityisen tärkeäksi. Ydinongelma on kielen muutosten poliittisen intension taustan analyysin ohella myös kielen muutosten tarkoittamattomien poliittisten seurausten analyysi. Tältä kannalta erityisesti kielten välisten suhteiden tulkinnassa teorioilla imperialismista tai metropoli-satelliitti -suhteesta voi olla ensiarvoinen merkityksensä.²³

4. Poliitiikan kielellisyydestä

Poliitiikan aspektiluonne merkitsee toiminnan tiettyä käsitteellisyyttä, ts. sitä että politiikka on tulkittava politiikaksi, mikä selvästikään ei ole mahdollista ilman kieltä. Mutta vaatiiko jo politiikan tekeminenkin kieltä? Kielen poliittinen aspekti muodostaa eräänlaisen politiikan kielellisen minimin, kun taas poliittisen toiminnan tekemomentti estää sen reduktion kielelliseen aspektiinsa.

Poliitiikan ymmärtäminen 'toiminnaksi' sisältää mm. sen, että sillä nähdään olevan myös tietty kielen ulkopuolinen referenssi. Vaikkei yhteiskunnallisia rakenteita voikaan ymmärtää ilman kieltä, ne eivät kuitenkaan ole pelkkää kieltä: kapitalismista vapautuminen tai sosialismiin siirtyminen eivät ole pelkkiä kielenkäytön muutoskysymyksiä vaan niistä puhuminen edellyttää ihmisten toiminnan muuttumista.

Tendenssi redusoida politiikka kielelliseen aspektiinsa kuvastuu erityisesti amerikkalaisen päivänpolitiikan arkikäytännössä (ja siihen mukautuneessa tut-

kimuksessa). *Murray Edelman* on analysoinut tätä politiikan symbolisoimistendenssiä, jolla hän näkee kaksi päämuotoa: konflikti joko ritualisoituu tai siirtyy niin abstraktien iskusanojen tasolle, ettei ole mitään mahdollisuutta löytää näille vastinetta reaali maailmassa.²⁴ Poliitiikan tutkijan ongelma on ylittää tämä symbolinen taso ja kyetä analysoimaan konflikteja myös reaalisen toiminnan eikä pelkän kielen tasolla samalla kun hän erittelee symbolisointien reaalista poliittista merkitystä.

Arkiajattelunkin perusteella on selvää, että politiikan muodot eroavat toisistaan sekä kielenkäyttönsä luonteen että kielellisyyden asteensa perusteella.²⁵ Ohjelmien kirjoittaminen, väittely ja neuvottelu eivät selvästikään tule kysymykseen ilman kielen aktuaalista käyttämistä: kieli ohjaa ja kontrolloi toimintaa lähes ilmisisältönsä mukaisesti. Mutta tämäkään vastaavuus ei ole täydellinen ja on toisaalta helppo osoittaa tilanteita, joissa kielenkäyttö tietoisesti pyrkii peittämään ainakin osaa toiminnan teoreettisesta sisällöstä joko vastapuolelta (diplomatia) tai omilta potentiaalisilta kannattajilta (vaalimainonta). Peittelemisenkin edellyttää toisaalta kielen aktuaalista käyttöä: tutkijan (ja miksei kohteenkin) ideaalina on ymmärtää erityinen suhde aktuaalisen kielenkäytön ja toiminnan välillä.

Mutta edellyttääkö politiikan kielellisyysteesi sitä, että kieltä aktuaalisesti käytetään, puhutaan tai kirjoitetaan? Onko tilanne, jossa politiikan subjekti tietoisesti salaa toimintansa sisällön ja tarkoituksen kaikilta, »politiikkaa ilman kieltä»? Kommunikaatioteoreettinen käsitys vastaisi tähän myöntävästi: kieltä on vain sen julkinen käyttö.²⁶

Nämä kysymykset tematisoivat jälleen itse politiikan konseption. Jos politiikka rajoitetaan a priori vain joukkotoimintaan, kielen aktuaalinen käyttö saattaisi tuntua luonteelta vaatimukselta. Mutta esimerkiksi *Sartre* tulkitsee Ranskan vastarintaliikkeen »hiljaisuuden tasavallaksi», jossa ihmiset tilanteen tunnusmerkkien perusteella pitkälle ymmärsivät toisiaan ilman puhetta ja kirjoitusta, jotka olisivat voineet antaa miehittäjälle merkkejä vastarinnasta.²⁷ Jos yksilöllinenkin toiminta ymmärretään poliittiseksi, on selvää, että esimerkiksi vankileiriltä pakenija useinkaan ei ole milloinkaan pannut paperille tai lausunut ääneen pakosuunnitelmaansa, joka silti voi olla yksityiskohtaisesti ajateltu. Tässä esimerkissä kielen konstituiva merkitys toiminnalle ilmenee siinä, että kieli ymmärretään kaiken *ajattelun* välttämättömäksi momentiksi, ainakin siinä mielessä, että ajattelu tapahtuu aina jollakin kielellä.

Kielen konstituiva merkitys politiikalle ja samalla itse politiikan kielelliset rajat tulevat ehkä selvimmin esille politiikka-sanan ja -käsitteen suhteissa. Kun politiikkaa ei ymmärretä objektiivisesti kaikkien yhteiskuntien välttämättömäksi funktioksi tms., vaan subjektien toimintaansa koskevista kokemuksista käsin, voi myös kysyä, voidaanko 'politiikasta' oikeastaan puhua muualla kuin sen kokemusten tulkintatradition piirissä, joka juontuu antiikin poliksesta? Tällä ei tarkoiteta sitä, etteikö politiikkaa eräässä mielessä 'esiintyisi' eurooppalaisen kulttuuriperinteen ulkopuolellakin, vaan ainoastaan kysymystä,

voidaanko ilman 'politiikka'-sanan käyttöä lainkaan puhua politiikasta käsitteenä, voidaanko ihmistoiminnan poliittista aspektia saada käsitteellisesti erilleen muista aspekteista?

Ilmeistä on, että yhteys sanan ja käsitteen välillä ei ole ehdottoman kiinteä. Polis-perinteestä lähtevän terminologian käyttö ei ole estänyt syviäkään ristiriitoja ja muutoksia itse politiikan käsitettä koskevissa merkityksissä. Silti politiikka-sanana muunnellut, vivahteet ja käytönkonteksti antavat myös keskeisen avaimen itse politiikan käsitteen muuntumisen tarkasteluun.²⁸

Toisaalta polis-johdannaisiin politiikan konseptioihin saattaa sisältyä myös yhteisiä piirteitä, jolle kielellisillä rakenteilla on konstituiva merkityksensä. Toimintana politiikka on — tarkemmista määrityksistä riippumatta — nimenomaan tulevaisuusorientoitunutta. Kun hopin kielestä puuttuu tulevaisuuden kategoria, on ilmeistä, että ainakaan tästä politiikan dimensiosta ei oikeastaan voi puhua »hopiksi». Me voimme epäilemättä puhua »hopien politiikasta», mutta tämä on ulkopuolisten puhetta keskenään, tuskin hopien ymmärrettävissä, ainakin jos he eivät ymmärrä eurooppalaisten kielten aikarakennetta. Mutta puhuminen hopien »politiikasta» jo sitaateissakin edellyttäneen heidän oman kielensä erilaisuuden tuntemista siltä osin, että he eivät itse erota »politiikkaa» muusta toiminnasta (vaan luokittelevat toiminnan — sikäli kun tästäkään voi puhua samassa mielessä kuin meillä — toisin perustein).²⁹

Kielen konstituivaa merkitystä voi myös tarkastella politiikan erityisdimensioiden tasolla. Seuraavassa muutama kommentti kielen merkitykseen politiikan objektin- ja subjektinmuodostukseen.

Politiikan objektiksi olen toisaalla määrittänyt yhteiskunnallisten rakenteiden muuttamisen konkreettisten asiakysymysten ratkaisujen kautta.³⁰ Näkemys korostaa siis sekä asiakysymysten tiettyä autonomiaa, että niiden yhteenkietoutumista rakenteiksi. Sitä voi täsmentää väittämällä, että juuri kieli on yhdistävä momentti, joka auttaa ymmärtämään asiakysymysten välistä sidettä ja estää politiikan hajaantumisen pelkäksi erilliskysymysten ratkaisemiseksi, samalla kun kielen luonne toiminnan momenttina estää rakenteiden fetissoitumista irti konkreettisista ratkaisuista.

Yhtä keskeinen on politiikan subjektinmuodostuksellekin kielen osuus. Tässä tulee näkyviin varsin suora yhteys kielioppiin, nimittäin persoonapronominien ymmärtämis- ja määrittystapaan. Yksilö- ja ryhmäsubjektien dialektiikka kuvastuu tällöin pronominiinien yksikkö- ja monikkomuotojen suhteissa, ensimmäisen ja toisen persoonan välinen vastakohtaisuus kuvastaa konfliktisuhdetta poliittisen toiminnan ytimenä (erityisesti pidennysmuodossa »meikäläiset» vastaan »teikäläiset»), kolmas persoona kuvastaa tiettyä ulkopuolisuutta, jonka osapuolet pyrkivät voittamaan puolelleen jne. »Ne»-pronominin käyttö ihmisistä kuvastaa vastakohtaa politiikan subjektien eli »ihmisten» ja muiden eli »ali-ihmisten» tai »yli-ihmisten» välillä.³¹

Näin käsitteellinen tarkastelu näyttäisi tukevan teesiä politiikan välttämättömästä kielellisyydestä. Tätä on kuitenkin aiheellista täydentää esimerkeillä,

rajatapauksilla joissa teesi näyttää problemaattiselta. Rajoitun tässä vain sodan ja politiikan suhteisiin — kieltämättä sen kautta siis muita yrityksiä etsiä »kielöntä» politiikkaa.

Carl v. Clausewitzin tunnetun näkemyksen mukaan sota on ymmärrettävissä politiikan muodoksi, joka erottautuu muista käyttämiensä keinojen perusteella.³² Mutta Clausewitzin argumentti tuo eksplisiittisesti ilmi sen, ettei tämä ero koske kielen käyttämistä vaan ainoastaan sen käyttötapaa. Siteeraan ydinkappaleen kokonaisuudessaan:

»Wir behaupten dagegen, der Krieg ist nichts als eine Fortsetzung des politischen Verkehrs mit Einmischung anderer Mittel. Wir sagen mit Einmischung anderer Mittel, um damit zugleich zu behaupten, dass dieser politische Verkehr durch den Krieg selbst nicht aufhört, nicht in etwas ganz anderes verwandelt wird, sondern dass er in seinem Wesen fortbesteht, wie auch seine Mittel gestaltet sein mögen, deren er sich bedient, und dass die Hauptlinien, an welchen die kriegerischen Ereignisse fortlaufen und gebunden sind, nur seine Lineamente sind, die sich zwischen dem Krieg durch bis zum Frieden fortziehen. Und wie wäre es anders denkbar? Hören denn mit den diplomatischen Noten je die politischen Verhältnisse verschiedener Völker und Regierungen auf? *Ist nicht der Krieg bloss eine andere Art von Schrift und Sprache ihres Denkens? Er hat freilich seine eigene Grammatik, aber nicht seine eigene Logik.* Hiernach kann der Krieg niemals von dem politischen Verkehr getrennt werden, und wenn dies in der Betrachtung irgendwo geschieht, werden gewissermassen alle Fäden des Verständnisses zerrissen, und es entsteht ein sinn- und zweckloses Ding.»³³ (kurs. KP)

Siis Clausewitzille sota ei suinkaan ole epäkieellinen politiikan muoto vaan päinvastoin erityinen politiikan kielen muoto! Poliitikalla hän tarkoittaa selvästikin ulkopoliittikkaa eikä sotaikäyvän osapuolen sisäisiä poliittisia suhteita. Mutta tarkasteltaessa sotalaitosta poliittisena instituutiona sodan kielellinen luonne tulee erityisen selvästi näkyviin: yhtä tärkeitä kuin aseet ovat käskyt, kiellot ja säännöt, joita ilman alistussuhde eikä sokeakaan totteleminen olisi ajateltavissa.

Toisaalta on selvää, että sodassa kieli sekä vihollisten kesken että esimiesten ja alaisten välillä yksinkertaistuu ja mekanisoituu äärimmilleen. Mutta sota lähestyykin samalla politiikan rajoja, jos sekä alaiset että viholliset ymmärretään »kielitaidottomiksi» ali-ihmisiksi: sodasta tulee todella »ein sinn- und zweckloses Ding». Se alkaa muistuttaa hobbesilaista »bellum omnium contra omnes» -luonnontilaa, jossa »bellum» ei enää ole sota clausewitzlaisessa mielessä eivätkä ihmisten suhteet poliittisia.³⁴ Ehkä moderni ydinsota lähestyykin hobbesilaista luonnontilaa ja erkanee Clausewitzin analysoimasta herasmiehsodasta.

Analyysit politiikan kielellisyyden rajoista ja asteesta viittaavat siihen, että alamaisuussuhde kieleen esiintyy puhtaimpana silloin kun politiikan intellektuaalinen momentti on köykäisimmillään, kun toiminta lähestyy pelkkää sokeaa tekemistä. Aktiivinen toiminta politiikan subjektina, erityisesti toiminta joka on tietoista omasta poliittisuudestaan, edellyttää sen sijaan tietoisien sub-

jektin suhdetta kieleenkin. Mitä »korkeampitasoista» politiikka on, sitä selkeämmin se on samalla »kielipolitiikkaa».

Toisaalta kielen omintakeisuus ja luovuus politiikassa ei ole samanlainen ansio kuin sanataiteessa. Poliitikassa konfliktitoimintana kielen uudistus on samalla poliittisen taistelun momentti: luova kielenkäyttö voi auttaa alamaisia olemassaolevien rakenteiden vastustamisessa, kumoamisessa tai niistä irtaantumisessa, mutta yhtä hyvin »uuskieli» voi muuntua vallassaolijain aseeksi, jonka omaksumista vaatimalla alamaisilta pyritään ottamaan pois nekin vastarinnan lähteet jotka heidän arki- ja äidinkieleensä sisältäyty. Nimenomaan siirtyminen äidinkielestä tai sen murteista uuteen, keinoitekoiseen kieleen tuntuu »vallankumouksena» kyseenalaiselta ja tehottomalta — valistuneiden itsevaltioiden menettelyltä jonka alamaiset kokevat pikemminkin valloituksen kaltaiseksi.

5. Kieli politiikan tutkimuksen mahdollistajana

»Miten tieto on mahdollista?» Tämä *Kantin* kysymys on politiikan suhteen erityisen vaikea, osaksi politiikan abstraktin suhdeluonteen, osaksi politiikan konfliktitoiminnan luonteen perusteella. Fenomenologisen perinteen mukaisesti tieto politiikasta on tietoa politiikan subjektille. Poliitiikan fenomenologia on kuitenkin »epäpuhdasta fenomenologiaa»³⁵, sillä vastasubjektin toiminnalle konstituoiavan merkityksen vuoksi politiikan subjektin oma välitön kokemus on riittämätöntä politiikan ymmärtämiselle, eikä vastasubjektin toimintaa voida välittömästi kokea, vaan sitä on vain arvioitava ja otettava arviona huomioon se omassa toiminnassa.

Poliitiikan subjektin välitön kokemus voi olla luonteeltaan jäsentymätön ja vaikeasti eksploikoitavissa, tavallaan »esikielellinen»: subjekti ei ehkä osaa sanoin kuvata sitä mitä hän kokee Bastiljin valtauksen osallistuessaan, joutuessaan teloituskomennuskunnan eteen jne. Eikä tällöin tarvitse olla kysymys subjektin »kielitaidon» rajoittuneisuudesta, vaan itse kokemuksen luonne voi olla niin välitön ja totaalinen, ettei se yleensä ole täydellisesti kielellistettävissä.

Subjektin näkökulma ei tietysti kiistä mahdollisuutta saada jonkinasteista tietoa myös toiminnasta jossa ei itse ole ollut mukana. Tällaista tietoa ei voi irrottaa subjektin kokemuksesta vaan se ottaa tämän huomioon ensimmäisenä merkitystasona, jolta syvempi reflektio voi lähteä. Juuri poliittisen kokemuksen epäpuhtauden vuoksi tämä reflektio voi eräissä suhteissa ylittää subjektin oman tiedon mahdollisuuden kun tutkija — jälkikäteen — voi tietää myös vastapuolen pyrkimykset ja teot paremmin kuin tilanteessa toimiva subjekti.

Tutkija ei koskaan voi tavoittaa tiettyyn tapahtumaan liittyvää subjektin kokemusta yhtä hyvin kuin tämä itse. Ratkaisevin peruste tähän on ehkä juuri subjektin kokemuksen kielellistettävyyden rajoissa: subjektille kokemus ylittää hänen kykynsä kuvata sitä kielen avulla, tutkija ei voi saada kokemuksesta

tietoa muuten kuin subjektin oman kielellisen kuvauksen välityksellä. Vaikka tutkija voi subjektin kieltä analysoimalla ja syntetisoimalla saada kielellisestä kuvauksesta irti myös jotakin mikä on jäänyt subjektille implisiittiseksi, hän aina kadottaa myös jotakin tästä. Keskustelemalla sekä Auschwitzin että Kolyman vankien kanssa tutkija voi eritellä keskitysleirikokemusten yleisiä piirteitä ja lähestyä tulkintaa kunkin vangin kokemuksen ainutlaatuisuudesta, mutta silti itse kokemus säilyy »toisen» kokemuksena.

Ajateltavissa oleva rajatapaus on politiikan subjektin ja sen tutkijan välisen työnjaon poistaminen, oman poliittisen kokemuksen tutkimuksellinen tarkastelu. Jälkikäteenä tämä ei tietysti koskaan voi tavoittaa »tässä ja nyt» olevaa kokemusta sellaisenaan, eikä toisaalta kenelläkään ole välineitä tarkkaan tulkita jotakin uutta ja erikoista kokemusta »paikan päällä» ja välittömästi. Tämän vuoksi tieto politiikasta on aina epätäydellistä ja epäpuhdasta: »varma tieto» ankaran fenomenologisessa merkityksessä ei ole mahdollista vaan tieto politiikasta on aina »todennäköistä».³⁶

Varman tiedon kannalta kieleen nojaava tieto politiikasta olisi riittämätön, mutta jos ollaan valmiita tyytymään epätäydelliseen tietoon, kieli on ainakin heuristinen avain politiikan tutkimiseen. Askelta vahvempana teesinä ilmaistuna: *politiikka toimintana voi tutkia vain sen sisältämien »teorioiden», ts. toiminnan kielellisten tulkintojen välityksellä.*

Tätä vastaan voi väittää, että on tutkittava »tekoja» eikä »sanoja».³⁷ Argumentissa on sikäli järkeä, ettei kielen käsite tietenkään rajoitu 'sanoihin' vaan sisältää myös kuva-, merkki- ym. kielet, joiden avulla ehkä politiikassakin kyetään ymmärtämään jotakin minkä tulkitsemiseen sanat eivät riitä. Mutta sanojakin tutkittaessa niitä ei käsitellä pelkkinä sanoina vaan pikemminkin poliittisen toiminnan momentteina: niiden merkitystä ei arvioida »sellaisenaan» vaan suhteessa tulkintoihin niiden käyttötavasta, toiminnallisesta kontekstista jne.

Näyttää ilmeiseltä, ettei mitään ei-kielellistä oikotietä politiikan tutkimiseen toimintana ole löydettävissä, samalla kun päättely kielen kautta jää aina epätäydelliseksi. Tässä tilanteessa järkevimmältä strategialta tuntuu kielellisten keinojen laajentaminen ja syventäminen »koko politiikan» paremman ymmärtämisen instrumentteina. Tähänastinen akateeminen politiikan tutkimus ei ole läheskään yhtä perusteellisesti kuin muut »hermeneuttiset tieteet» käyttänyt hyväksi kielen avaamia erilaisia näkökulmia politiikan erikoisluonteen ymmärtämiseen.

Kielen asema politiikan tutkimuksen »lähteenä» voidaan rinnastaa menneisyyden jälkien asemaan historian tutkimuksen lähteenä. Tältä kannalta toiminnan kielelliset tulkinnat voidaan ymmärtää »*politiikan jäljiksi*». Poliitiikan tutkimukseen voidaan hyväksyä — mutatis mutandis — seuraava *Pentti Renvallin* näkemys jälkien asemasta historian tutkimuksen lähteenä:

»Havaitsemme sellaisia esineitä, rakennelmia tai asiakirjoja, jotka meidän on pakko tulkita menneisyyden jäljiksi. Nämä jäljet ovat ainoa tie, jota myöten voimme saada kosketuksen menneisyyteen. Sitä, mitä menneisyydessä on tapah-

tunut, emme voi koskaan havaita, sen voimme vain päätellä tällaisten menneiden tapahtumien jäljiksi tulkitsemiemme seikkojen perusteella. Näitä jälkiä nimitämme samalla historian lähteiksi, koska kaikki historiallinen tieto on viime kädessä ammennettavissa niistä.»³⁹

Renvall katsoo kuitenkin myös, että »sellaiset menneisyyden asiat, joista ei ole säilynyt välitöntä tai välillistä tietoa, eivät lainkaan kuulu historian tutkimuksen piiriin⁴⁰ sekä olettaa jälkiä jättäneen menneisyyden »olennaiseksi» menneisyydeksi.⁴¹ Nämä oletukset saavat hänet asettamaan menneisyyden jäljet historiantutkimuksen kohteeksi, ei vain sen lähteiksi: Renvall ei pyri sanomaan mitään »itse menneisyydestä». Tällainen empirismi näkee suhteen menneisyyden ja sen jälkien välillä joko äärimmäisen yksinkertaisena tai äärimmäisen vaikeana, jolloin siitä ei yritetäkään sanoa mitään yleistä. Sen perusheikkous on siinä, että filosofisilla tulkinnoilla menneisyyden luonteesta, kuten kannanotoilla toteutumatta jääneiden reaalisten mahdollisuuksien »kuulumiseen todellisuuteen»⁴² on oma perustava merkityksensä sekä jälkien löytymiselle että niiden tulkintatavalle.

Historiantutkimuksessa on olemassa koko joukko vakiintuneita lähdekriittisiä menetelmiä ja strategioita, joita käyttämällä Renvallkin itse asiassa laajentaa tutkimuskohdettaan »itse menneisyyden» suuntaan⁴³. Poliitiikan tutkimuksen kannalta tuntuu järkevämmältä lähteä toisesta päästä ja analysoida ensiksi kielen ja poliitiikan välisen suhteen muotoja erilaisissa »politiikan jäljissä». Tältä kannalta tärkeäksi kohoaa niiden jälkien muodostumisen kuin »jäljellejäämisenkin» sekä poliittisen että kielellisen historian analyysi, minkä jälkeen vasta voidaan päästä itse lähteessä esiintyvän kielen sisäiseen analyysiin.

Historiantutkimuskin joutuu toisinaan käyttämään päättelyä ilman lähteitä, »e silentio», jos tietystä asiasta yleensä halutaan saada edes jonkinlaista tietoa.⁴⁴ Analoginen tilanne on kielen ja poliitiikan suhteissa silloin, kun poliittinen toiminta pyritään ja onnistutaankin pitämään salaisena. Tällöin voidaan päätelyyn käyttää itse salaamisen synty- ja säilymisperusteita, jotka jo sellaiseenaan voivat valottaa salattua toimintaa. Mutta ottaen huomioon yhteyden kielen ja ajattelun välillä voi tutkija myös rekonstruoida salaisen poliitiikan sisältöä yrittämällä itse asettua tilanteessa toimivan subjektin asemaan ja arvioimalla tästä käsin hänen kysymykseen tulleita toimintavaihtoehtojaan. Tätä kautta voidaan myös itse salaisuutta relativoida siten että saadaan näkyviin tiettyjä merkkejä, jotka ovat sidoksissa subjektin poliittiseen projektiin, mutta joita ei ilman tämän olemassaoloa merkeiksi ymmärräkään.

Kun poliitikka on vastatoimintaa, salaisuuden tietty hyväksikäyttö kuuluu sen luonteeseen. Kielentutkijana poliitiikan tutkijan toiminta muistuttaakin paljon muunlaisten salakirjoitusten purkajien tai salaisuuksien aukaisijain toimintaa. Jos yleisemminkin katsotaan — vastoin vanhemman hermeneutiikan perinnettä⁴⁵ — että tiettyssä selväkielisessäkin tekstissä sen tarkempi sisältö ja merkitys on aina tulkinnanvaraista ja monimielistä, »salasanoman avaamisesta» tulee aivan keskeinen poliitiikan tutkijan tehtävä.

6. Poliitiikan tutkimuksen hermeneutiikasta

Edellä olen käsitellyt eräitä kieltä hyväksi käyttävän politiikan tutkimuksen ehtoja ja perusteita. En ole lainkaan käsitellyt erityisiä tulkintastrategioita, -taktiikkoja ja -tekniikkoja, joiden tarkempi tutkimus ja arviointi on tietysti olennaista »poliittisen hermeneutiikan» tutkimuskäytännölle. En aio puuttua näihin tässäkään yhteydessä, mutta esitän eräitä yleisiä huomioita politiikan tutkimuksen erikoisluonteesta ja suhteesta muihin hermeneuttisiin tieteisiin.

Kielen ymmärtäminen politiikan tutkimuksen lähteeksi muuttaa politiikan tutkijan suhdetta kielentutkimukseen melkoisesti — verrattuna nykytilaan, jossa kieli useimmille on suoranainen »epäongelma». Tutkijalta vaaditaan korkeaa kielellisen itsereflektion tasoa, perehtymistä erilaisiin kielifilosofisiin traditioihin sekä kielihistorian ja etymologian käyttöä ehkä tärkeimpinä apu-tieteinä (jos historiallinen ja filosofinen yleissivistys ymmärretään politiikan tutkijalle itsestäänselvyydeksi).

Ei liene järkevää asettaa oman ajan saati oman maan politiikan muotojen tutkimista politiikan tutkijan ensisijaiseksi tutkimuskohteeksi, vaan näidenkin ymmärtäminen edellyttää perehtymistä eri suhteissa »etäisiin» kohteisiin. Kuitenkaan ei liene järkevää antaa politiikan tutkimuksessa pääpainoa varsinaiselle antropologiselle tai arkeologiselle 'merkkikieltä' tutkivalle otteelle, vaan pääkohde on epäilemättä sellainen, jossa ihmisten poliittisesta toiminnasta on saatavissa kirjallista aineistoa, *tekstejä*.

Verrattuna antropologin havainnoiteihin oudosta heimosta tai arkeologin löydöksiin tekstien tulkitsijan asema on tavallaan helpompi: itse tekstissä käydään vakavaa kielellistä argumentointia (vakavuuden taso tietysti vaihtelee vaalimainoksesta poliittiseen traktaattiin) ja tekstin sisältö antaa usein vihjeitä sen poliittisesta ja kielellisestä kontekstista. Toisaalta juuri tämän vuoksi »tekstihermeneuttisille» tieteille on toisaalta asetettavissa ankarampia vaatimuksia tulkinnan omaperäisyyden ja pätevyyden kontrollin suhteen: ei voida tyytyä arvioimaan, mistä tekstissä puhutaan, vaan on myös tulkittava sen sisältöä ja poliittista merkitystä yksityiskohdistaan käsin.

Kuitenkin myös politiikan tutkija joutuu tilanteisiin, joissa hänen on tehtävä päätelmänsä tekstejä vaatimattomampiin lähteisiin nojaten. Tällöin hänkin tarvitsee arkeologin tai antropologin hermeneuttisia taitoja. Nyrkkisäännöksi voisi kuitenkin asettaa sen, että silloin kun politiikan tutkija joutuu päättämään ilman lähteitä tai ei-tekstimäisten lähteiden apuun nojaten, hänen olisi järkevä sitoa nämä päätelmänsä tekstejä käyttäviin tulkintoihin eikä ryhtyä vaatimattoman tai olemattoman aineiston perusteella kovin laajakantoisiin kokonaistulkintoihin poliitikasta. Niinpä esimerkiksi tilastoja käytettäessä ei päätelmiä tulisi tehdä ensisijaisesti lukujen sinänsä nojalla, vaan ensin tulisi tekstien avulla analysoida, mistä luvuissa on kysymys. Tärkeintä tilastoissa tutkijalle ovat niiden muodostamisen poliittinen taustan analyysi sekä niiden

luokitus- ja laskentaperusteiden teoreettisten olettamusten pätevyyden ja puolueellisuuksien tulkinta.

Tekstihermeneuttisena tieteenä politiikan tutkimus erottautuu kuitenkin teologian ja oikeustieteen kaltaisista aloista, joilla keskeisenä lähteenä ovat kanonisoidut tekstit. Poliitiikan tutkija ei useinkaan joudu sellaiseen pikkutarkkaan tekstianalyysiin, jossa hänen olisi analysoitava jokainen tekstinpätkä, miten kanonisoitujen tekstien tutkijain on tehtävä: raamatussa ja koraanissa ei saa olla »uskoville» yhtään ainutta kohtaa, jota sananselittäjät eivät osaisi selittää, ja lähes samanlaiseksi oletetaan asia »voimassaolevan oikeuden» lakitekstien suhteen. Poliitiikan tutkija sen sijaan voi paljon vapaammin, omasta kysymyksenasettelustaan lähtien, valikoida tutkimuskohteensa, sekä itse tekstilähteet että tulkittamisen arvoiset kohdat teksteistä. Näiden valintaprosessien analyysi taas on politiikan tutkijan — samoin kuin esimerkiksi kirjallisuudentutkijan tai filologin — kannalta keskeinen ongelma, josta juristi ja teologi ovat paljolti 'vapaita'.

Hermeneuttisten tieteiden käsityöläistäito huipentuu itse tekstien tulkintaan. Tiettyyn rajaan saakka tätä oppii harjoittelemalla, analysoimalla itse mahdollisimman paljon erilaisia tekstejä. Mutta tekstitulkinna 'mestarille' ei tietenkään riitä tulkintaniksien ja -temppejen taito, vaan häneltä vaaditaan teoreettista reflektiota tekstitulkinna luonteesta ja sen tason kohottamisen strategioista.

Lähdekritiikki sanan laajassa mielessä on tietysti tekstitulkinna keskeinen instrumentti. Poliitiikan tutkijalle erityisen tärkeä on tekstien ulkoinen lähdekritiikki, niiden sitominen poliittiseen ja kielelliseen kontekstiinsa, mikä sisältää erilaisia momentteja itse tekstin luonnollisen kielen filosofisten sitoumusten analyysistä diskussioon tekstin kielellisistä vaihtoehdoista ja poliittisista tarkoituksista. Askeleen sisäisen lähdekritiikin suuntaan sisältää jo tekstien poliittisten ja kielellisten tyyppien jäsentäminen esimerkiksi tyyli-ilajien tai tekstin poliittisen merkityksen kirjaimellisuuden asteen perusteella.

Ulkoisen lähdekritiikin merkitys ei kuitenkaan vähennä politiikan tutkijallekin asetettavaa vaatimusta tekstien sisäisen 'eksegetiikan' taidosta. Hänen on osattava lukea tekstiä niin, että hän saa siitä omia tutkimustarkoituksiaan varten mahdollisimman paljon. On luotava selektiivinen tulkintastrategia, jolla erottaa metsän puista, on osattava nähdä strategiset yksityiskohdat ja vivahteet ilman että sortuu irtositaattien analyysiin, on ymmärrettävä kielellisten rakenteiden ja esitystavan merkitys sisällölle, tulkittava käsitteitä vastakohtana ja vaihtoehtoina joillekin toisille, tekstissä mainitsemattomille käsitteille jne. Tulkitsijan on myös osattava välttää tekstin 'sudenkuopat', ts. epäillä itsensä selvyyksiä, helppojen ristiriitaisuuksien ja virheiden löytymistä, samanlaisuuksia ja erilaisuuksia jne. Sanalla sanoen hänen on osattava lukea rivien välistä.

Heuristisena instrumenttina tekstien tulkinnalle voi käyttää myös filosofista diskussiota politiikan ja kielen käsitteistä ja niiden suhteista. Tällaista diskussiota syvemmälle jatkamalla voi esimerkiksi toivoa 'e silentio' -päätelyn täs-

mentämistä itse kielen ja politiikan suhteen luonteen perusteella. Heuristiselta kannalta filosofista diskussiota ja lähdekritiikkiä voidaan pitää toisiaan täydentävinä, vaihtoehtoisina ja ehkä vastakkaisinakin tekstien poliittisen tulkinnan instrumentteina.

Politiikan konkreettinen tutkimus on tietysti niin monimuotoista ja intentioniltaan vaihtelevaa, että tekstitulkinnaalle voidaan eri yhteyksissä asettaa vastakkaisiakin vaatimuksia. Esimerkiksi antropologiaa ja arkeologiaa lähestyvissä tutkimuksissa kohteen ajattelun pätevyyttä kritikoiva ote johtaa mitä ilmeisimmin harhaan,⁴⁷ kun sen sijaan lähes loputtomiin tulkittujen klassikkosten analyysissa kontekstin kautta tuskin enää paljon uutta löydetään, kun sen sijaan itse tekstin teoriasisällön tulkinnassa ja arvostelussa on aina varaa porautua syvemmälle. Politiikan tutkijankin onkin järkevää hallita monipuolisesti erilaisia tulkintastrategioita filosofiasta historian tutkimuksen teknisiin aputieteisiin, tekstien eksegetiikasta päättelyyn ilman tekstejä, jotta hänkin tutkimuksensa yhteydessä voisi valita osuvat lähestymistavat jättämättä mielitekniikkojensa vangiksi. Tämä ei tietysti estä häntä virhetulkinnoista mm. siksi, ettei hän näe uuden tutkimuskohteensa laadullista omalaatuisuutta.

Kielen ja politiikan suhteet ilmenevät myös politiikan tutkijan omassa kielessä. Hänen itseymmärryksensä tulisi sisältää reflektio kielensä ja sanomansa suhteista — joko pyrkien niiden täydelliseen vastaavuuteen tai tahallaan vastakohdan säilyttämiseen. (Lukija päätelköön, mikä suhde tässä tekstissä on kielen ja sanoman välillä).

VIITTEET

1 Wilhelm v. Humboldt, *Schriften zur Sprache*, toim. Michael Böhler, Stuttgart 1973.

2 *Ulkopolitiikka* 2/1980.

3 Harold Lasswell, Nathan Leites et. al., *The language of politics*, New York 1949.

4 Gunnar Fredriksson, *Det politiska språket*, Stockholm 1962.

5 Georg Klaus, *Sprache der Politik*, Berlin 1971 (suom. *Politiikan kieli*, Helsinki 1974).

6 T. W. Weldon, *The vocabulary of politics*, London 1953.

7 Ks. esim. Jan Andersson & Mats Furberg, *Politik och propaganda. Om röstvårdens semantik*, Stockholm 1973 sekä Evert Vedung, *Det rationella politiska samtalet. Hur politiska budskap tolkas, ordnas och prövas*, Stockholm 1977.

8 Suomessa Olavi Borgin väitöskirjalla *Suomen puolueideologiat*, Porvoo 1964, on epäilemättä ollut oma merkityksensä puolueohjelmien kielenkäytölle — tarkempi analyysi sen merkityksen suunnasta ja luonteesta voisi olla hyvinkin paikallaan.

9 Ks. esim. Vedung, *mt.*, erit. luvut 4–6.

10 Weldon-kritiikistä ks. esim. Peter Winch, *Yhteiskuntatieteet ja filosofia* (suom.), Jyväskylä 1979 (1958), 19–22.

11 Käsitteistä kielen suhteen ks. erit. Charles Taylor, »Tulkinta ja ihmistieteet»

(suom.), teoksessa Tuomela & Patoluoto (toi.), *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet I*, Helsinki 1976 (1971).

¹² Benjamin Lee Whorf, *Language, thought and reality* (toim. J. B. Carroll, Cambridge, Mass. 1978 (1956)), relativistinen ohjelma koskee erityisesti loppulukua 246—270.

¹³ Poliitiikan aspektikonseptiosta ks. erit. Kari Palonen, Mitä politiikka on? Luonnos politiikan tutkimuksen perusteiksi, *Jyväskylän yliopisto, Valtio-opin laitos, Julkaisuja 36/1979*, erit. 26—28.

¹⁴ Toiminnan käsitteen kautta fenomenologisesta tulkinnasta ks. erit. Alfred Schütz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, Frankfurt a.M. 1974 (1932), johon toisaalta voi verrata Jean-Paul Sartren filosofista pääteosta, *L'être et le néant*, Paris 1977 (1943). Ks. myös v. Humboldtin kanta kieleen: »Sie (die Sprache, KP) ist kein Werk (ergon) sondern eine Tätigkeit (energeia), mt., 36.

¹⁵ Strukturalismin kritiikistä tältä kannalta ks. Peter Kemp, *Sprogets dimensjoner*, København 1972, 129—143, ks. myös Sartren käsitys sanasta 'materiana', *Critique de la raison dialectique*, Paris 1974 (1960), 180—181.

¹⁶ Etymologisesti merkitysero juontuu siitä, että edellinen tulee sub-icere-verbistä (perusmerkitys 'heittää alle') kun taas jälkimmäinen tulee tämän johdannaisesta sub-icere-verbistä, 'laskea alle', ks. Adolf V. Streng, *Latinalais-suomalainen sanakirja*, Helsinki 1933, 733—734.

¹⁷ V. Humboldt, mt., 15—16, ks. myös Leo Weisgerber, *Das Gesetz der Sprache*, Heidelberg 1951, 26—32.

¹⁸ Käsitteen kielitieteellisessä erityismerkityksessään on tehnyt tunnetuksi Noam Chomsky, ks. esim. *Tiedon ja vapauden ongelmia*, (suom.), Helsinki 1976, 26—44.

¹⁹ Ks. Whorf, mt., erit. 87—101.

²⁰ Ks. esim. Hans Kelsen, *Puhdas oikeusoppi*, 2. p. (suom.), Porvoo, 1968 (1960), 215—220.

²¹ Vrt. tältä kannalta Murray Edelmanin analyysi terapeuttisen kielen poliittisesta luonteesta, *Political language. Words that succeed and words that fail*, New York 1977, 57—75.

²² Osmo Jussila, *Suomen perustuslait venäläisten ja suomalaisten tulkintojen mukaan 1808—1863*, Helsinki 1969.

²³ Vrt. esim. Hannu Heinänen, »Kielikysymys ja kansainvälisytemme», *Genesis* 3/1979.

²⁴ Murray Edelman, *Politics as symbolic action*, New York 1971, 22—23.

²⁵ Vrt. Murray Edelman, *Symbolic uses of politics*, Urbana 1964, 130—151.

²⁶ Toisaalta tätä näkemystä puolustaa antiikin polis-tradition kiintoisasta tulkinnastaan lähtien myös Hannah Arendt, jolle toiminta ja puhuminen kuuluvat käsitteellisesti yhteen, ks. *Vita activa. Vom tätigen Leben*, München 1981 (1958), erit. 29—31, 164—171.

²⁷ Jean-Paul Sartre, »La république du silence» (1944), teoksessa *Situations III*, Paris 1949.

²⁸ Poliitiikka-sanan ja -käsitteen historiasta ks. Dolf Sternberger, *Drei Wurzeln der Politik*, Frankfurt a.M. 1978 sekä Volker Sellin, »Politik», teoksessa *Geschichtliche Grundbegriffe*, Band IV. Stuttgart 1978.

²⁹ Poliitiikan tulevaisuusorientoitumisesta ks. Palonen, mt., 113—121, hopien ajankäsitteestä ks. Whorf, mt., erit. 51—64, 112—124.

³⁰ Palonen, mt., 90—93.

³¹ Vrt. Jean-Paul Sartre, *Critique de la raison dialectique*, mt., esim. 285.

Ks. myös Jorma Ojajarjun romaaneissa, *Valkoinen kaupunki*, Helsinki 1976 sekä *Paremmassa maailmassa*, Helsinki 1978 käytettävä jako »parempiin» ja »ihmisiin».

³² Clausewitzin ajatusta on tulkittu täysin virheellisesti mm. Harto Hakovirran teoksessa *Johdatus kansainväliseen politiikkaan*, Jyväskylä 1981. 75—76.

- 33 Carl v. Clausewitz, *Vom Kriege*, Hamburg 1978 (Rohwolt) (1832), 216—217.
- 34 Vrt. Thomas Hobbes, *Leviathan*, Harmondsworth 1968 (1649), 183—188.
- 35 Vrt. Maurice Merleau-Ponty, *Humanisme et terreur*, Paris 1980 (1947), erit. 62, missä hän korostaa politiikan »epäpuhtautta» vasta- ja joukkotoiminnan luonteensa perusteella.
- 36 Fenomenologisesta varman ja todennäköisen vastakkainasettelusta ks. erit. Jean-Paul Sartre, *L'Imaginaire*, Paris 1975 (1940).
- 37 Argumentista vrt. esim. Johan Galtung, *Theory and methods of social research*, Oslo 1967, 111—113.
- 38 Käsitteestä ks. Palonen, *mt.*, 29.
- 39 Pentti Renvall, *Nykyajan historiantutkimus*, Porvoo 1965, 51.
- 40 Renvall, *mt.*, 66.
- 41 Renvall, *mt.*, 67.
- 42 Vrt. Kari Palonen, *Mahdollisen historia, Paradoksi I*, Helsinki 1978, erit. 19—22, 37—39.
- 43 Nimenomaan Renvallin rakennekokonaisuuden idea ylittää hänen tietoteoreettisen jälkiempirisminsä, ks. erit. *mt.*, 68—83. Tällaisesta tulkinnasta Renvallin empirismin suhteen ks. myös Matti Juntunen & Lauri Mehtonen, *Ihmistieteiden filosofiset perusteet*, Jyväskylä 1977, 118.
- 44 Vrt. Renvall, *mt.*, 227—228.
- 45 Vrt. Peter Szondi, *Einführung in die literarische Hermeneutik*, Frankfurt a.M. 1975.
- 46 Lähdekritiikistä historiantutkimuksessa ks. Renvall, *mt.*, 162—232.
- 47 Vrt. esim. Paul Feyerabend, *Against method*, London 1975, luku 17.